

Коцюруба К.О.

*аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень,
викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин
Київського міжнародного університету*

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті здійснюється спроба висвітлення ролі громадянських практик у визначенні та реалізації українських інтеграційних прагнень. Доводиться необхідність участі інститутів громадянського суспільства в основоположних державних процесах. На основі комплексного аналізу даних соціологічних опитувань виявлено основні настрої та зміни зовнішньополітичних пріоритетів у суспільстві.

Також у дослідженні обґрунтована необхідність участі України в системі колективної безпеки та проводиться аналіз основних можливих перешкод на шляху такої інтеграції. Наголошується на потребі підвищення обізнаності суспільства України завдяки наданню достовірної інформації щодо діяльності таких організацій.

Особливого значення надається історичному досвіду країн, які стали повноправними членами Європейського Союзу та НАТО, й обґрунтовується необхідність урахування всіх помилок і використання прикладу успішних практик і адаптація їх до українських реалій.

Ключові слова: євроінтеграція, євроатлантична інтеграція, Європейський Союз, НАТО.

Роль громадянської активності в євроінтеграційних процесах України важко переоцінити, адже революційні події, що відбулись у країні, стали наслідком відмови влади від європейського курсу. Таким чином, відстоювання європейського вектора зовнішньої політики нашої держави стало консолідуючим чинником для українського суспільства. Тривалий час питання вибору інтеграційного пріоритету відіграло роль чинника, що розділяв суспільну думку в країні майже навпіл. Проте саме події останнього року призвели до зниження рівня регіональних розбіжностей. Хоча членство в Європейському Союзі тепер домінує в соціологічних дослідженнях, інтеграція до НАТО підтримує менше 50% громадян. У сучасних умовах країни питання приєднання до НАТО набуло надзвичайної актуальності, зважаючи на оборонний потенціал цієї організації. У контексті євроатлантичної інтеграції Верховна Рада України ухвалила ключове рішення, а саме скасування позаблокового статусу, що в майбутньому дозволить долучитись до європейської системи колективної безпеки. Окрім цього, вступ до НАТО дасть змогу позбутися статусу «буферної зони» між Європою та Росією. Співпраця з ЄС та вступ до НАТО – паралельні процеси, вони, зазвичай, взаємопов'язані, але окремі.

Метою дослідження є визначення ролі громадянської ініціативи в процесі реалізації європейської та євроатлантичної інтеграції України.

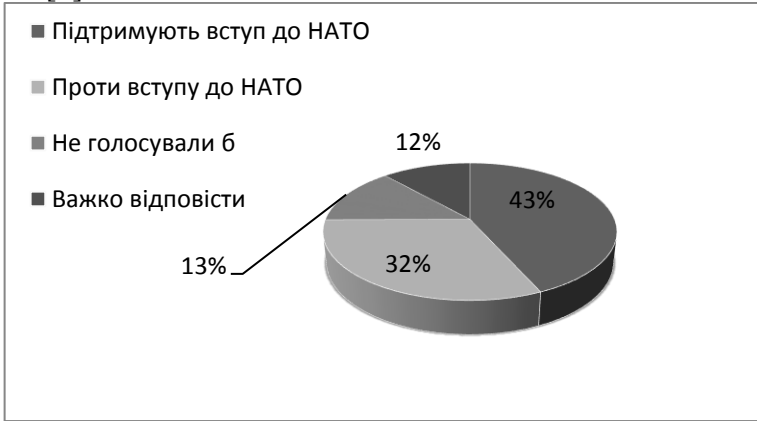
Нині, у контексті анексії Криму та бойових дій на сході України, постає питання можливості України стати членом НАТО. Доволі часто в Україні та за її межами лунає думка, що основоположний документ Альянсу передбачає однією з умов вступу – відсутність будь-яких територіальних претензій країн-претендентів. Проте цей факт лише частково відповідає дійсності. Адже в тесті Північноатлантичного договору немає ніяких згадок про так звані «критерії», окрім територіальної приналежності країни. Хоча навіть цей факт підлягав перегляду

після приєднання до договору Туреччини. Стаття 10 зазначає, що «будь-яка європейська держава, здатна втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні» [1], може стати повноправним членом організації. Так звані «критерії членства» є формальними і неодноразово робились виключення при прийнятті нових членів. Першою країною, що долучилась до НАТО, маючи при цьому територіальні претензії, була Німеччина. 1955 року саме ця країна стала повноправним членом Альянсу, незважаючи на територіальні претензії через Східну Німеччину. Не останню роль у процесі прийняття ФРН до НАТО відіграло посилення напруження між Західною Європою та СРСР. І лише 1990 року, після воз'єднання Німеччини, колишня Німецька Демократична Республіка перейшла під захист Альянсу як невід'ємна частина об'єднаної держави.

Оскільки питання членства в Альянсі є основоположним, Президент України неодноразово наголошував на потребі проведення референдуму з даного питання. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що підтримка населення є одним з ключових факторів вироблення офіційної політики держави в контексті євроатлантичної інтеграції.

Аналізуючи рівень підтримки в суспільстві входження України до євроатлантичної безпекової структури, слід зазначити той факт, що згідно з опитуванням проведеним Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» у березні 2012 р., лише 13% респондентів повністю підтримали членство в Альянсі. Проте в нинішніх умовах, зважаючи на окупацію Криму та бойові дії на сході України, громадська думка зазнала різких змін. Відповідно до опитування проведеного у вересні 2014 року, 44% громадян вважали, що вступ до НАТО був би нині найкращим варіантом для України задля гарантування безпеки держави [2]. Згідно з дослідженням,

проведеним соціологічною службою Центру Разумкова від 6 до 12 березня 2015 року – «Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?» 43% респондентів підтримали б членство в Альянсі [3].

Незважаючи на те, що кількість прихильників позаблокового статусу скоротилась удвічі, від 42% до 22%, цей показник не є граничним, і за умов проведення успішної інформаційної кампанії можливе подолання хибних уявлень серед населення про Альянс. Адже серед основних причин противники євроатлантичної інтеграції називають такі:

- «НАТО є агресивним імперіалістичним блоком» – 40% тих, хто не підтримує членство в НАТО;
- членство в НАТО може втягнути Україну у військові дії Альянсу – 39% тих, хто не підтримує членство в НАТО;
- це зіпсує відносини з Росією – 25% тих, хто не підтримує членство в НАТО.

Аналізуючи причини непідтримки населення інтеграції до Альянсу, слід зазначити, що всі вищепереховані фактори є наслідком браку достовірної інформації про організацію, стереотипи минулого та необізнаність населення про діяльність

України у співпраці з НАТО. Адже після закінчення холодної війни та припинення блокового протистояння організація Північноатлантичного договору зазнала повної трансформації та переорієнтації її діяльності. Країни-підписанти Північноатлантичного договору своїм історичним рішенням унеможливили війну в регіоні, створивши європейську систему колективної оборони, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права. З 1990 року НАТО почало процес трансформації та пристосування до нових геополітичних умов і з військового блоку перетворилося на політично-військову організацію. Так було створену систему колективної безпеки, засновану на європейських цінностях і політичних консультаціях. А нова Стратегічна концепція НАТО узгоджує діяльність альянсу з новими міжнародними безпековими реаліями.

Щодо другого аргументу, а саме того факту, що членство в НАТО може втягнути Україну у військові дії Альянсу, – ситуація також є неоднозначною. Хоча Стаття 5 Північноатлантичного договору наголошує: «Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтвержене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і відразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні» [1]. Проте ключовим є розуміння того факту, що дії, які будуть реакцією на напад, країна може обрати на власний розсуд і які «вважатимуть необхідними». Отже, аргументація щодо того, що

наші військові будуть зобов'язані воювати на території інших країн, у випадку агресії з боку третьої сторони, також не відповідає дійсності і документально не закріплена жодною зі статей договору. Окрім цього, серед українського населення є маловідомий той факт, що Україна є єдиною країною серед держав-партнерів НАТО, яка брала участь у всіх основних операціях та місіях Альянсу, у межах діалогу «Партнерство заради миру». Таким чином, наша країна, навіть не будучи країною-членом НАТО, активно долучається до миротворчих операцій через направлення українського національного контингенту і бере на себе відповідальність за захист миру та безпеки. А ставши повноцінним членом організації, може отримати ще й гарантії в межах колективної системи безпеки.

Слід зауважити, що аргумент проблеми необхідності фінансової участі назвали лише 5,2% від усіх опитаних. Хоча внески, що є обов'язковими для всіх країн-членів, можуть становити до 2% від ВВП країни [4].

Традиційно найбільша підтримка вступу до НАТО – серед жителів Центрального і Західного регіонів, нижча – на Півдні. При впровадженні інформативної політики щодо діяльності НАТО слід врахувати регіональний принцип розподілу підтримки населення України.

Процес підвищення обізнаності громадянського суспільства України щодо її співробітництва з НАТО є метою не лише офіційних структур, а й громадських організацій, таких, як «Громадська Ліга Україна-НАТО». Саме ця організація була ініціатором розробки концепції Мережі

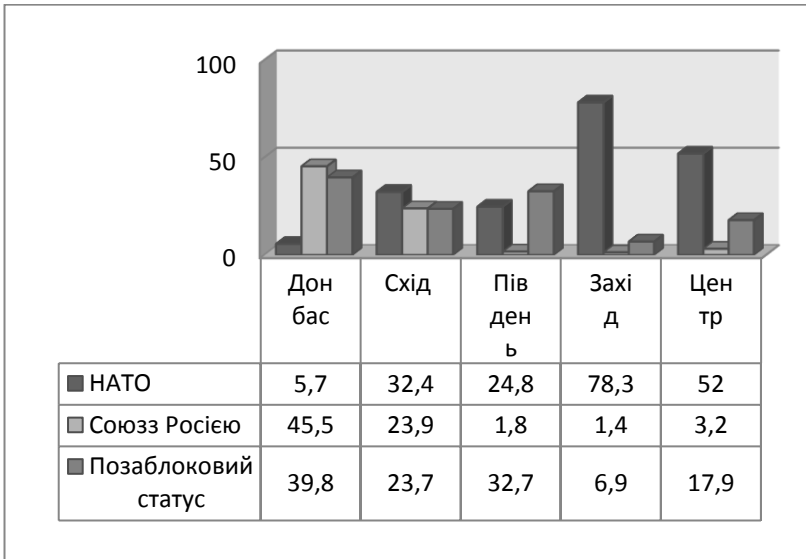

Рис.1 Найкращий варіант забезпечення безпеки для України за регіональним розподілом

Примітка. Загальнонаціональне опитування проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова [2].

партнерства Україна-НАТО, метою якої є посилення взаємодії між експертами з питань безпеки та верствами громадянського суспільства України і країн-членів Альянсу для формування свідомої громадянської позиції щодо державної політики євроатлантичної інтеграції України, включаючи набуття в майбутньому повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору [5]. Мережа є відкритою міжнародною недержавною комунікативною системою між неурядовими громадськими організаціями України та країн-членів НАТО для встановлення контактів, обміну досвідом, поширення інформації та вивчення суспільної думки у сфері

безпеки й оборони. Так було започатковано широкий громадський рух за євроатлантичну інтеграцію.

Не менш важливим для України є питання входження до Європейського Союзу. І в цьому процесі роль громадянської ініціативи також має першочергове значення. Адже вперше за тривалий час інтеграційні пріоритети в українському суспільстві позбулись певного дуалізму, і домінуючу роль тепер відіграє саме вступ до ЄС. Згідно з дослідженням, проведеним Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва, рівень підтримки Європейського Союзу з 2011 року зріс майже на 10%, тоді як прагнення долучитись до Митного союзу скоротилось на 20% [6]. Слід зауважити, що різке зниження привабливості союзу з Росією не спричинило вагомого підвищення рівня підтримки євроінтеграції. І тепер 36% населення не мають чітких інтеграційних пріоритетів.

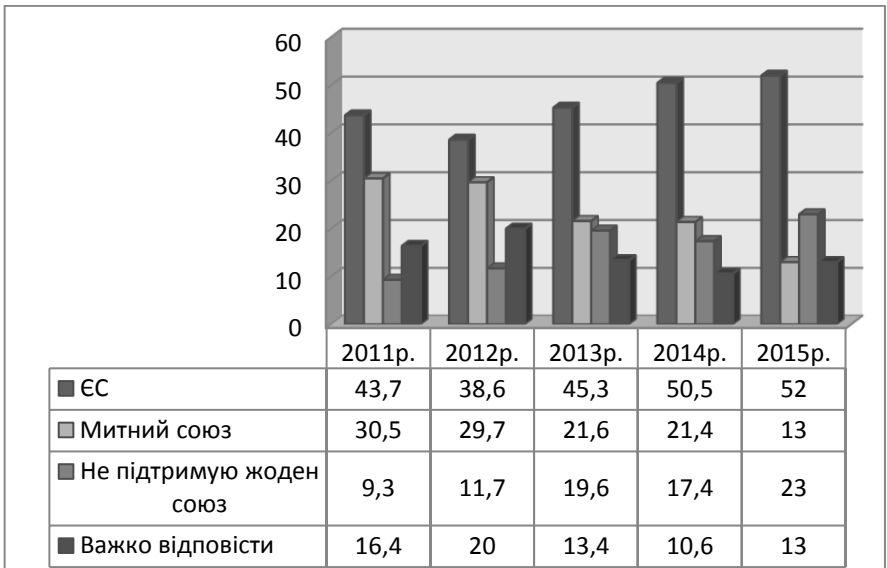

Рис.3 Інтеграційні пріоритети українського суспільства

Проте найпоказовішою є зміна не загальних настроїв у суспільстві, а саме регіональний розподіл пріоритетів. Це стосується Східного та Південного регіонів. При збереженні загальнодержавної тенденції до зменшення кількості прихильників Митного союзу спостерігається нетипове для цих областей різке підвищення рівня прибічників європейської інтеграції України. Загалом у 2014 році громадська думка істотно змінилась у багатьох аспектах, серед яких – ставлення до інтеграційних пріоритетів. А найдієвішим чинником, що сприятиме збільшенню підтримки євроінтеграції в українському суспільстві, експерти вважають успішне проведення внутрішніх реформ і відчутний для пересічних громадян позитивний ефект від них [7].

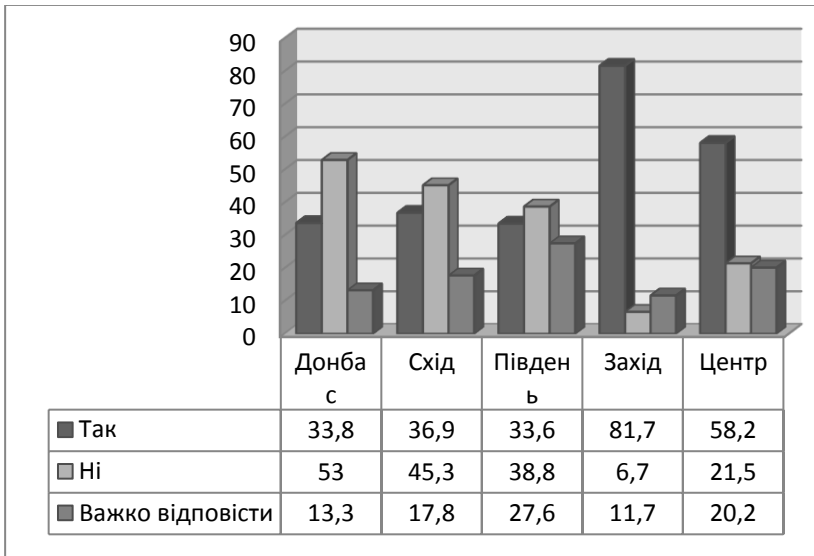

Рис.2 Чи треба Україні вступати до Європейського Союзу

Примітка. Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова від 6 до 12 березня 2015 року, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей [7].

Європейська інтеграція на сучасному етапі набуває якісно нового значення для українського суспільства загалом. Підписання Угоди про асоціацію означає втілення на практиці декларативних засад зовнішньополітичного курсу України. Громадянська активність в євроінтеграційних питаннях характеризується чіткою та послідовною позицією, що втілюється в її практичну реалізацію. Так, 21 травня 2015 р. громадські діячі з України вручили єврокомісару Йоганесу Гану громадську заявку на членство в Європейському Союзі. Хоча ця акція є, насамперед, політичною, проте демонструє прагнення й наміри українського суспільства. Окрім цього, на Ризькому саміті ЄС було оголошено про кінець уніфікованої політиці Східного партнерства щодо країн-сусідів ЄС. Голова Центру політичних студій та аналітики та Голова національної платформи форуму громадянського суспільства країн Східного партнерства Віктор Таран заявив, що на зміну їй чиновники ЄС планують створити два різні формати співпраці, один з яких стосуватиметься України, Грузії та Молдови, що ввійшли в асоціацію з ЄС, а інший – Білорусі, Вірменії та Азербайджану, що орієнтуються у своїй політиці на Росію [8]. Таким чином планується створити ефективнішу систему зв'язків з країнами, що прагнуть до поглиблення співпраці.

Також у межах упровадження та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, відповідно до статей 469 – 470, 16 квітня 2015 року було створено Платформу громадянського суспільства Україна- ЄС [9]. Платформа складається з представників громадських організацій, асоціацій роботодавців і профспілкових об'єднань з України та ЄС, що передбачає активне інформування громадян України, представників громадянського суспільства та посилення інституційної спроможності громадських організацій впливати на порядок денний реформ і міжнародну політику України. Адже європейська інтеграція – це завдання не тільки уряду України, а й усього суспільства.

Загалом, українське питання нині дуже гостро стоїть на порядку денному в ЄС, адже криза єдності в середині Союзу, причинами якої стали й економічна криза, і хибна політика в питанні нелегальних мігрантів, набуває системного характеру. Відсутність єдиної позиції щодо низки важливих питань спричиняє зростання рівня євроскептицизму в середині ЄС. Наслідками такої тенденції є фрагментація та слабкість спільної зовнішньої політики. Так, у Великій Британії заплановано референдум щодо виходу з ЄС, який мають провести до кінця 2017 року, а у Франції 62% населення вважають, що розвиток ЄС відбувається в хибному напрямку. Отже, проблема вироблення чіткої спільної позиції ЄС щодо України є ще одним приводом виникнення розбіжностей у середині Союзу. Тоді, як українські євроінтеграційні прагнення об'єднують суспільство, мобілізуючи громадянську активність у середині нашої країни, для Європи є серйозним випробуванням.

Отже, у контексті сучасних громадських настроїв щодо євроінтеграції та можливого приєднання до Північноатлантичного альянсу можна дійти таких висновків:

Серед основних перешкод для на шляху України до інтеграції в НАТО може стати територіальний конфлікт, хоча за умов підтримки всіх держав Альянсу, в історії існують приклади, коли заради гарантування миру та безпеки для певних країн були зроблені винятки. Позитивним вбачається факт зростання рівня підтримки вступу України до НАТО.

У процесі євроінтеграції Україна, окрім внутрішньополітичних проблем, може зіштовхнутись із неготовністю самого ЄС до розширення та кризою вироблення спільної зовнішньої політики.

На новому етапі євроінтеграції надзвичайного значення набуває громадська думка щодо інтеграційного вектора держави. Значну увагу слід звернути саме на новий регіональний розподіл пріоритетів. Дослідження громадської

думки минулих років фіксували чітку дуалістичну позицію регіонів України. Так, при виборі між європейським і євразійським векторами Захід і Центр України підтримував вступ до ЄС, тоді як Південь і Схід України виступали за членство в Митному Союзі. Нині ж соціологічний аналіз фіксує зниження регіональних відмінностей і значне скорочення прихильників союзу з Росією.

Залучення громадянського суспільства повинно стати однією з ключових дій у процесі імплементації Угоди про асоціацію, адже саме цей чинник може гарантувати врахування інтересів суспільства. Слід зазначити високу здатність суспільства формувати власну консолідовану позицію щодо євростратегічного вибору України.

Література

1. The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 April 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

2. Чи хочуть українці вступу до НАТО : загальнонаціональне опитування, вересень [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : chi-hochut-ukr.htm.

3. Соціологічне опитування : «Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1035.

4. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence Expenditures of NATO countries (1990 – 2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_107359.htm.

5. Концепція мережі створення та функціонування Мережі партнерства Україна-НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ua->

nato.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=18#

6.Соціологічне опитування : «Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (динаміка, 2011-2015)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=865.

7.Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» в період з 18 по 25 червня 2014 р. провів опитування експертів на тему «Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: ww.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/vovojoejvojeovjeo.htm.

8.Соціологічне опитування : «Як Ви вважаєте, чи треба Україні вступати до Європейського Союзу? (регіональний розподіл)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1038.

9.За кризою Східного партнерства стоїть дефіцит лідерства та зростаючі відмінності між країнами-партнерами – експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : cpsa.org.ua/novyny/za-kryzoju-shidnoho-partnerstva-stojit-defitsyt-liderstva-ta-zrostayuchi-vidminnosti-mizh-krajnamy-partneramy-eksperty/.

10.Українська частина Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС розпочинає роботу [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248107213&cat_id=223561280.

11.Експертне опитування проводилося Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» в рамках проекту «Європейська інтеграція та реформи Вишеградських країн: уроки для України» за фінансової підтримки Міжнародного вишеградського фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:

http://dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/evropeiska-integracija-vishegradskih-krain-dosvid-reform-ta-uroki-dlja-ukraini-.htm

This article was written with the purpose to highlight the role of civil practice in defining and implementing Ukrainian integration aspirations. The necessity of the participation of civil society in fundamental civil proceedings. Based on comprehensive analysis of opinion polls revealed main changes in attitudes and foreign policy priorities in society.

Also explored the necessity of the participation of Ukraine in the system of collective security and fundamental analyzes possible obstacles to such integration. It is emphasized the need to raise awareness of society in Ukraine by providing accurate information on the activities of such organizations.

Of particular importance is the historical experience of countries which have become full members of the European Union and NATO, and the necessity of taking into account errors and the use of best practice and adapting them to the Ukrainian realities.

Keywords: European integration, Euro-Atlantic integration , the European Union, NATO.

В статье осуществляется попытка освещения роли гражданских практик в определении и реализации украинских интеграционных стремлений. Доказывается необходимость участия институтов гражданского общества в основных государственных процессах. На основе комплексного анализа данных социологических опросов выявлены основные настроения и изменения внешнеполитических приоритетов в обществе.

Также в исследовании обоснована необходимость участия Украины в системе коллективной безопасности и проводится анализ основных возможных препятствий на пути такой интеграции. Отмечается необходимость повышения осведомленности общества Украины благодаря

К.О. Коцюруба

предоставлению достоверной информации о деятельности таких организаций.

Особое значение придается историческому опыту стран, которые стали полноправными членами Европейского Союза и НАТО, и обосновывается необходимость учета всех ошибок и использования примера успешных практик и адаптация их к украинским реалиям.

Ключевые слова: евроинтеграция, евроатлантическая интеграция, Европейский Союз, НАТО.